

«Nenāc manā istabā, es nesaprotu latviski»: Latvijas emigrantu bērnu valodas un identitātes veidošanās

Ieva Kārkliņa, Daiga Kamerāde

Pirms aptuveni desmit gadiem Latvijā bieži sastopama prakse bija vecākiem emigrēt, bērnu audzināšanu uzticot radniekiem vai vecvecākiem, vai arī – atstājot mazākos bērnus tikko pilngadību sasniegušo māsu un brāļu uzraudzībā. Tolaik pētnieki īpaši aktualizēja šo, t.s. eiro-bāreņu problemātisko situāciju – palielināto slogu skolotājiem, pašvaldību sociālo dienestu darbiniekiem, bāriņtiesu un bērnu tiesību aizsardzības speciālistiem (Broka, 2009; Trapenciere, 2012). Pēdējo gadu laikā šo jautājumu aktualitāte ir mazinājusies, jo liela daļa bērnu vecāku, pavadījuši kādu laiku jaunajā mītnes zemē, integrējušies darba tirgū un uzlabojuši ģimenes finansiālo situāciju, izlēmuši bērnus audzināt paši, vai arī – jau emigrē no Latvijas ar visu ģimeni un bērniem (Kamerāde, 2015). Ņemot vērā, ka t.s. otrais Latvijas valstspiederīgo emigrācijas vilnis aizsākās 1990. gadu sākumā, bērni, savulaik uzsākuši skolas gaitas vai nu Latvijā vai jaunajā mītnes zemē, šobrīd mācās pēdējās pamatskolas klasēs vai vidusskolā. Daudzās Latvijas migrantu ģimenēs ir piedzimuši jaunākie brāļi un māsas.

Šī raksta mērķis ir izprast Latvijas valstspiederīgo ģimeņu bērnu nacionālās piederības izjūtas veidošanos, padziļināti analizējot vienas no lielākajām Latvijas emigrantu mērķa valstīm – Lielbritānijas (OECD, 2014) – piemēru. Tā kā liela apmēra emigrācija no Latvijas ir notikusi tikai salīdzinoši nesen, bērnu situācijas izpētē šis raksts koncentrējas uz tā saukto «1,5» jeb «vienu ar pusi paaudzi» – bērniem, kuri dzimuši izcelsmes valstī, bet dzīvo emigrācijā. 1,5 paaudzes pārstāvji atšķiras no pirmās paaudzes migrantiem – saviem vecākiem, – kuru identitāte ir veidojusies viņu izcelsmes valstī, un kuri paši pieņēma lēmumu emigrēt un kuru statusu definē viņu pieņemtais lēmums;

1,5 paaudzes pārstāvji atšķiras arī no otrās migrantu paaudzes pārstāvjiem, kuri piedzimuši vecāku jaunajā mītnes zemē un, neskatoties uz savu nacionālo piederību, informāciju par to un savu «dzimto zemi» primāri ir ieguvuši no vecāku stāstiem un atmiņām (R. G. Rumbaut & Ima, 1988).

Pateicoties informācijas tehnoloģiju attīstībai, lēto aviosabiedrību piedāvājumam un robežu šķērsošanas atvieglojumiem, uzturēt saites ar izcelsmes zemi ir kļuvis vieglāk. Līdz ar to šī pētījuma aktualitāti nosaka fakts, ka, salīdzinoši neseno migrantu bērnu integrācijas vai asimilācijas mītnes zemē un ar to saistītas transnacionālas identitātes veidošanās pieredze var nozīmīgi atšķirties no iepriekšējo paaudžu migrantu bērnu pieredzes. Tā kā pašreizējā izpratne par transnacionālu identitāti ir lielākoties balstīta pētījumos par iepriekšējām migrantu paaudzēm, tā varētu būt tikai vien daļēji atbilstoša attiecībā uz neseno migrantu bērniem. Latvijas valstspiederīgo emigrantu nacionālā piederības izjūta transnacionālisma perspektīvā jau analizēta iepriekš (Ķešāne, 2011; Lulle, 2011; Šūpule, 2012), tomēr bērnu, jo īpaši t.s. emigrantu 1,5 paaudzes – bērnu, kuri piedzimuši Latvijā, bet uzaug Lielbritānijā, nacionālās piederības izjūtas un transnacionālās identitātes padziļināta izpēte līdz šim nav veikta.

Rakstā vispirms sniegts ieskats teorētiskajā diskursā par migrantu 1,5 paaudzi un tai specifiskajām iezīmēm, kā arī akcentēti galvenie faktori, kas ietekmē šīs mērķgrupas piederības izjūtas veidošanos. Raksta otrajā daļā aplūkoti pētījuma rezultāti, pievēršoties bērnu piederības izjūtas transnacionālisma kontekstā analīzei ne tikai no bērnu vecāku perspektīvas, raksturojot informāciju, kas iegūta kvantitatīvā Latvijas emigrantu aptaujā un padziļinātajās daļēji strukturētajās intervijās, bet arī no pašas mērķgrupas – 1,5 paaudzes Latvijas imigrantu Lielbritānijā – skatījuma, kas apkopots, izmantojot pilotpētījumā īstenoto projektīvo metožu sniegtās iespējas padziļināti izprast imigrantu bērnu pieredzi, īpaši tās emocionālos aspektus. Apzinoties pilotpētījuma ierobežojumus, raksta autores uzskata, ka tiešās mērķgrupas izpēte sniedz ļoti nozīmīgu papildinošu izpratni diskusijā par Latvijas emigrantu bērnu piederības izjūtu transnacionālisma kontekstā.

Imigrantu 1,5 paaudzes definējums: *Status Quo*

1,5 paaudze – bērni, kuri piedzimuši savā izcelsmes valstī, bet jau bērnībā no tās emigrējuši. Šī paaudze nav ne pirmā migrantu paaudze, kuri jau pieaugušā vecumā emigrējuši no savas izcelsmes valsts, ne arī otrā paaudze, kuri piedzimuši savu vecāku jaunajā mītnes zemē (Benesch, 2008).

Sākotnēji pētnieki kā «vienu ar pusi paaudzes» pārstāvjus identificēja bērnus ar Kubas izcelsmi Amerikā – tie, kuri bija piedzimuši Kubā, bet agrīnā vecumā emigrējuši kopā ar vecākiem uz Ameriku (R. D. Rumbaut & Rumbaut, 1976). Turpmākajos pētījumos

jēdziens «1,5 paaudze» tika attiecināts uz imigrantiem no Dienvidāzijas, kuri centās adaptēties savai jaunajai dzīvei Amerikā (R. G. Rumbaut & Ima, 1988).

Tiek norādīts, ka 1,5 paaudze savu definējumu ieguvusi tāpēc, ka atrodas it kā «starp» un ir tāds kā hibrīds, kas neidentificē sevi nedz ar izcelsmes valsti, nedz ar jaunās mītnes zemes piederību (Asher & Case, 2008). Citi autori tik skeptiski nav un skaidro, ka 1,5 paaudzes indivīdi vienlīdz darbojas divos kultūras laukos – viņu nacionālas piederības, vērtību un attieksmju laukā mājās ar ģimeni, un vienlaikus – jaunās mītnes zemes kultūras laukā, apmeklējot skolu (Goldschmidt & Miller, 2005). Tādejādi – jaunajiem imigrantiem ir jāspēj adaptēties mītnes zemes kultūrā, vēl pilnībā esot integrētiem savas izcelsmes valsts kultūrā (Berry, 1997). Bērni, kuri auguši plurālistiskā sabiedrībā, kļūst «bi-kulturāli» (angl. val. – *bicultural*), kas nozīmē, ka viņi vienlīdz adekvāti atsaucas vērtībām, uzvedības modeļiem un attieksmēm, kas dominē jaunajā mītnes zemē, gan vienlaikus – viņu izcelsmes zemē (Phinney & Rotheram, 1987). 1,5 paaudzes bērni un jaunieši it kā funkcionē starp divām kultūrām, runā abās valodās un it kā balansē starp diviem vērtību kopumiem (Asher & Case, 2008; Carhill, Suarez-Orozco, & Paez, 2008; Singhal, 2004).

Tā kā 1,5 paaudzes pārstāvji bieži emigrējuši agrā bērnībā, viņi lielāko daļu izglītības procesa ir izgājuši ārvalsts skolā, izteikti attīstījuši mītnes zemes valodas prasmes, kas turklāt var kļūt pat par dominējošām; lai gan viņi identificējas ar vienu valodu, kas vēl aizvien (kādu laiku) ir viņu izcelsmes valsts valoda, bet biežāk runā mītnes zemes valodā (Roberge, 2003). Turklāt diezgan raksturīgi, ka imigrantu vecāki lielākoties ļoti vēlas, lai bērni saglabā savas izcelsmes valsts kultūras vērtības, tradīcijas, un, pašsaprotami, arī dzimto valodu (Phinney, Romero, Nava, & Huang, 2001). Nenoliedzami, vecāki, manifestējot savu piederību noteiktos veidos, var ietekmēt arī bērnu vērtības un attieksmes, nacionālas identitātes uzveri, tomēr nereti šie jautājumi ir bērnu un vecāku konfliktu pamatā, jo bērni vēlas veidot piederības apziņu un straujāk adaptēties jaunajai mītnes zemes kultūrai (Rosenthal, 1987). Papildus, vecāki, ievērojot savu imigrantu statusu, vēlas, lai bērni sevi izglītībā īpaši apliecinātu un būtu akadēmiski izcili, savukārt labākas mītnes zemes valodas zināšanas veicina piesaisti arī mītnes zemes kultūrai. Šīs pretrunīgās vecāku vēlmes un prasības vēl vairāk rada frustrāciju bērnos.

1,5 paaudzes piederības izjūtas veidošanās aspekti: nacionālais vs. transnacionālais

Identitāte ir sarežģīts un komplicēts jēdziens, tā patstāvīgi ir mainīga (Burke, 2006; Jenkins, 2014; L. S. Norton & Crowley, 1995). Identitātes formēšanās ir nepārtraukts process, tāpēc iespējams, ka atbilstošāk ir runāt par identificēšanos, nevis identitāti (Jenkins, 2014). Identitātes formēšanās ir arī sociāls process – tā veidojas attiecībās ar citiem cilvēkiem (Jenkins, 2014). Daži zinātnieki identitāti definē kā veidu, kā cilvēks

uztver un definē savas attiecības ar pasauli un to, kā šīs attiecības tiek veidotas, vienlaikus – kā cilvēki izprot savas iespējas nākotnē (B. Norton, 1997, 2000).

Arvien populārāk uzskatīt, ka nacionālā un etniskā identitāte nav kaut kas izteikti ekskluzīvs un unikāls – visai iespējama ir situācija, kad multi-nacionālā un multi-kulturālā jaunajā mītnes zemē nacionālā identitāte tiek papildināta ar citu etnisko identitāti (Parpola, 2004). Visticamāk, identitāte nav nekas stabils un nemainīgs, bieži tiek runāts par identitātēm daudzskaitlī, kuras ir pretrunīgas, daudzšķautņainas, veidojas un mainās, krustojoties dažādiem diskursiem, praksēm, pozīcijām.

Pētnieki pat uzskata, ka tradicionālo, populāro, izsmalcināto un postmoderno kultūru izpausmes mijiedarbojas pāri laika un telpas robežām (Westin, 2010). Šajā kontekstā tieši migrācija ir tā, kas paplašina identitātes lauku, pēc Z. Baumana (*Zygmunt Bauman*), nācijvalstu gadsimtu nomainījis ir multikulturālisma periods, kurā robežas kļūst viegli šķērsojamas un veco asimilēšanas spiedienu un vienādošanos nomaina perspektīva pastāvīgi dzīvot dažādībā un sadzīvot ar atšķirībām, līdz ar to nepieciešams apzināties, ka identitātes spēj būt pār-teritoriālas (Bauman & May, 2001). Tiesa, neskatoties uz dažādības Eiropā un it kā līdztiesības manifestāciju, tai vienlaikus raksturīgs izteikts tolerances trūkums pret atšķirīgo (Westin, 2010).

Viena no starptautiskās migrācijas pamatiezīmēm ir transnacionālisms. Transnacionālisms veidojas situācijās, kad migranti ar vienlaikus augstu intensitāti un regularitāti veido un uztur attiecības gan ar savu izcelsmes valsti, gan jauno mītnes zemi (Vertovec, 2010). Transnacionālisma jēdzienu var attiecināt uz darbībām, kuru īstenošanai nepieciešami regulāri un ilgstoši sociāli kontakti pāri robežām (Portes, Guarnizo, & Landolt, 1999). Ļoti nozīmīgs ir tieši nemainīgas vai pieaugošas intensitātes faktors, kas nozīmē, ka tad, ja starp emigrantiem un izcelsmes kontakti un apmaiņa ar informāciju pakāpeniski samazinās, neveidojas jauni pārrobežu aktivitāšu veidi un sarūk arī aktivitātes, kuras prasa pārrobežu ceļošanu un kontaktus, par transnacionālismu nevar runāt (Portes et al., 1999).

Tajā pašā laikā, transnacionālismam atbilstošs ir apziņas stāvoklis, ko raksturo iedomāta kopība ar citiem līdzīgā situācijā, subjektīva izjūta par piederību «te un tur», kultūras atražošana, kas ietver dažādu tradīciju savienošana un hibrīdu kultūras formu radīšanu; politiskā iesaiste, izplatot informāciju, paužot viedokli, lobējot intereses nevalstiskajās organizācijās u.c. politiskas aktivitātes formas, kurām ir pārrobežu raksturs (Vertovec, 2009, 2010).

Tieši ar šo aspektu – attiecību uzturēšana ar izcelsmes valsti, pārrobežu saišu veidošana – mūsdienu imigranti arī atšķiras no iepriekšējo laiku imigrantiem un viņu sociālie tīkli, ekonomiskās, politiskās un kultūras aktivitātes, kā arī dzīves modeļi bieži ietver abas valstis (Kivisto, 2001).

Ir daudz pētījumu par identitātes, t.sk. arī transnacionālās identitātes veidošanās mērījumiem imigrantu vidū (piem. Block, 2009; Byrd Clark, 2009; L. S. Norton & Crowley,

1995; Portes et al., 1999; Vertovec, 2009, 2010; Waldinger & Fitzgerald, 2004). Tāpat nozīmīgs izpētes darbs veikts, raksturojot 1,5 paaudzes pieredzi (e.g. Benesch, 2008; McKay & Wong, 1996; Menjivar, 2002; Moskal, 2011). Bet visai nedaudzi šos jēdzienus interpretē sinerģijā. Problemātiskākais 1,5 paaudzē – viņiem jāspēj veidot savu piederības apziņu līdz ar visai trauksmainu posmu savā kā indivīda un personības formēšanās laikā dzīvē. Jo īpaši aktuāla pētniecībā šobrīd ir saiknes starp valodu un identitāti veidošanās process 1,5 paaudzes vidū, aktualizējot savstarpējo saistību starp jaunās mītnes valodas apgūšanu, pakāpeniski zaudējot savu dzimto valodu.

Pētījumi skaidri apliecina, ka nacionālā identitāte un valoda ir savstarpēji ļoti saistīti jēdzieni. Nacionālās identitātes veidošanās notiek vienlaikus ar valodas apgūšanu un sociālo integrēšanos, jo, apgūstot mītnes zemes valodu, imigranti veiksmīgāk spēj internalizēt tās vērtības, tradīcijas un kultūru, arvien vairāk kļūstot par integrētu sabiedrības pārstāvi, daloties drīzāk vienotā kolektīvajā identitātē. Identitāte tiek konstruēta caur valodu, turklāt var uzskatīt, ka 1,5 paaudzes jaunieši netieši izvēlas savu nacionālo identitāti – persona definē savu identitāti caur valodu un tieši caur valodu to prezentē citiem (Byrd, 2012). Pētījumi rāda, ka tas, kā 1,5 paaudzes bērni un jaunieši identificē sevi un kāda valoda prevalē viņu komunikācijā, tā viņus uztver un identificē arī apkārtējie. Bieži vien bērni un jaunieši izjūt ciešāku piesaisti saviem jaunās mītnes zemes draugiem un skolasbiedriem nekā saviem vienaudžiem no izcelsmes valsts. Tas nozīmē, ka, jūtoties komfortablāk, kad runā jaunās mītnes zemes valodā, arvien vairāk šie bērni un jaunieši sāk sevi identificēt arī ar mītnes zemes kultūru (Heller, 1987; Liang, 2006).

Atsevišķi zinātnieki min, ka imigrantu bērniem, kuriem nākas vienlaikus runāt divās valodās, rodas problēmas formulēt savas domas vārdos (Pavlenko, 2011). Vairāki pētnieki tam pievienojas, uzskatot, ka nepietiek tikai ar perfektām otrās valodas zināšanām, daļa no vārdu izvēles un domu formulēšanas procesa ir saistīta ar daudz dziļākām emocionālās inteliģences prasmēm (Yang, 2010). Tiek uzskatīts, ka daļu no nozīmīgās iekšējās pasaules, kas arī vienlaikus raksturotu bērnu identitāti, viņi nespēj pateikt, jo sensitīvi jūtīgām lietām nezina apzīmējumus ne savā mātes valodā, ne jaunajā. Bilinvalismam raksturīgā jaunās valodas vārdu krājuma pilnveidošana un adaptācija notiek uz dzimtās valodas zaudēšanas rēķina (Huss, 2008).

Raksturīgi, ka visai īsā laikā daudzi 1,5 paaudzes pārstāvji izvēlas kļūt par mītnes zemes valodas kā dominējošās valodas lietotājiem. Novērojumi rāda, ka, tiem imigrantu bērniem, kas ir ieradušies Lielbritānijā visai agrā vecumā, sarunvalodā angļu valoda kā dominējošā kļūst divu gadu laikā, izglītībā 4–7 gadu laikā, kas diezgan lielā mērā, kā minēts iepriekš, saistās arī ar dzimtās valodas prasmju zaudēšanu, kļūstot par daļējiem šīs valodas pārzinātājiem (Cummins, 2000). Bieži novērota interesanta sakritība – 1,5 paaudzes indivīdi visbiežāk kļūst par jau iepriekš minētajiem daļējiem savas dzimtās valodas zinātājiem un lietotājiem, kamēr viņu vecāki bieži vien paliek kā daļēji angļu

valodas zinātāji (Rosenthal, 1987). Visai bieža ir situācija, kad vecāki runā savā dzimtajā valodā mājās, bet bērni viņiem atbild angļu valodā (Kasinitz, 2008).

Nenoliedzami, arī spēcīga, saistīta etniskā kopiena var mazināt integrāciju jaunajā mītnes zemes kultūrā un transnacionālās identitātes veidošanos.

Šī raksta mērķis ir izprast ne tikai identitātes veidošanos 1,5 paaudzes emigrantiem no Latvijas, bet arī identificēt vai šai mērķgrupai ir raksturīga transnacionāla identitāte, kad vienlaikus tiek uzturētas un attīstītas saiknes ar abām valstīm – gan ar viņu izcelsmes valsti, gan jauno mītnes zemi.

Latvijas imigrantu Lielbritānijā bērnu transnacionālās identitātes veidošanās: pētījuma metodoloģija

Kā minēts iepriekš, pētījumā, kas ir šī raksta pamatā, izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētījumu metodes. Rakstā izmantotie kvantitatīvie dati iegūti no diviem datu avotiem: Latvijas emigrantu kopienas aptaujas un Anglijas un Velsas 2011. gada Tautas skaitīšanas (ONS, 2014a).

Lai iegūtu padziļinātu izpratni par faktoriem, kas ietekmē Latvijas imigrantu Lielbritānijā bērnu piederības apziņas veidošanos, pētījuma ietvaros tika veiktas 16 padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar bērnu vecākiem. Interviju mērķis bija noskaidrot, kā no Latvijas aizbraukušās ģimenes, kas vēlas saglabāt saikni ar Latviju, veicina bērnu saiknes uzturēšanu ar Latviju. Ģimenes ar bērniem tika izvēlētas pēc šādiem principiem – (1) tās ir no jaunā emigrācijas viļņa (t.i. nesenie emigranti, nevis tie, kuri no Latvijas emigrējuši un Anglijā ieradušies pēc 2. Pasaules kara, ne arī tie, kas dzimuši Anglijā), (2) dzīvo Anglijā vismaz 3 gadus, (3) tās ir ģimenes, kas ir ieinteresētas saiknes uzturēšanā ar Latviju. Ņemot vērā rekrutācijas nosacījumus, ģimenes tika izvēlētas, kontaktējoties ar latviešu skoliņu organizatoriem. Iespējamajiem interviju dalībniekiem iepriekš tika izsūtīta informācija ar aicinājumu dalībai pētījumā, pētnieki vienojās par dienu, kad norit nodarbības bērniem. Intervijas ar vecākiem tika veiktas nodarbību laikā. Dalībai pētījumā tikai izvēlēti respondenti, kuri atbilda iepriekšminētajiem nosacījumiem, bet vienlaikus ir atšķirīgi – ģimenēs bija bērni, kuri bija dzimuši gan Latvijā, gan Anglijā.

Interviju ar vecākiem analīzē tika izmantota tematiskās kodēšanas metode, vispirms identificējot analīzes vienības, tad tās grupējot pa tēmām (Strauss & Corbin, 1998).

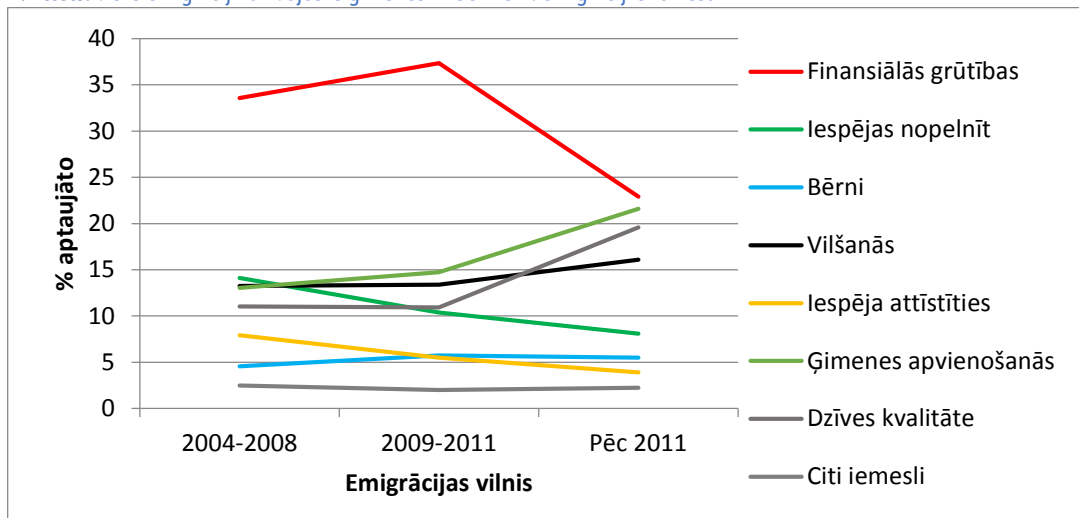
Rezultāti

Latviešu 1,5 paaudzes migrācija: apjomi un iemesli

Kā rāda statistikas dati, pēdējo septiņu gadu laikā no Latvijas emigrējuši gandrīz 20 tūkstoši jeb aptuveni 4% bērnu, kopā ar savām ģimenēm dodoties uz ārvalstīm (Kamerāde, 2015). Pēc 2011. gada Tautas skaitīšanas datiem Anglijā un Velsā dzīvo 8808 bērni un jaunieši, kas jaunāki par 18 gadiem un kas dzimuši Latvijā (ONS, 2014b). Lielākā daļa no tiem (n = 6265) emigrējuši pēc 2007. gada.

Analizējot Latvijas emigrantu kopienas aptaujas datus par emigrācijas iemesliem, jāsecina, ka respondentu – vecāku atbildes nav viennozīmīgas. Visticamāk nav tāda viena galvenā iemesla, kas būtu pats svarīgākais emigrācijas motīvs. Turklāt jāņem vērā, ka, izvērtējot dažādus emigrācijas vilņus, prioritāro motīvu būtiskums atšķiras. Visbiežāk kā galveno emigrācijas iemeslu ģimenes ar bērniem minējušas finansiālās grūtības, tai skaitā grūtības tikt galā ar kredītsaistībām un nespēju atrast darbu. Tiesa, laika gaitā šī iemesla nozīme ir mazinājusies – ja no 2004./2008. gadā aizbraukušajām ģimenēm to prioritizēja 34% un no 2009./2011. gadā emigrējušajām ģimenēm 37%, tad pēc 2011. gada izceļojušajiem pieaugušajiem ar bērniem šis iemesls bijis galvenais emigrācijas motīvs salīdzinoši vien 23%.

1. attēls. Visas emigrācijā dzīvojošās ģimenes ar bērniem: emigrācijas iemesli

Datu avots: Latvijas emigrantu kopienas aptauja

Pēdējos gados būtiski pieaudzis ir to ģimeņu ar bērniem īpatsvars, kas emigrē, jo vēlas uzlabot savas dzīves kvalitāti vai aizbrauc, lai pievienotos jau ārzemēs dzīvojošai ģimenei, turklāt arvien lielāks aizbraucēju īpatsvars minējuši arī emocionālus iemeslus, piemēram, vilšanos ar dzīvi Latvijā, neapmierinātību ar norisēm politikā, kas nozīmē, ka lēmums par emigrāciju nobriedis ilgākā laika posmā un netiks operatīvi mainīts.

Kvalitatīvo interviju rezultāti atklāj līdzīgas sakarības kā kvantitatīvās aptaujas dati, īpaši aktualizējot vairākas, ar ģimeņu labklājību saistītas sociālas problēmas Latvijā.

Nozīmīga daļa Latvijas ģimeņu emigrējušas, jo viens vai abi no vecākiem zaudējuši darbu vai arī tāpēc, ka darba zaudēšana draudējusi nākotnē:

«Vienkārši tur [Latvijā] viss sāka iet šausmīgi... sākās krīze, var teikt. Brieda. It kā vēl neietekmēja uz to brīdi nekādīgi, bet mēs negribējām sagaidīt to brīdi, kad sāksies naudas problēmas vai kaut kas tāds. Mēs vienkārši zinājām, ka būs. Es strādāju celtniecībā, vēl bija ko darīt, bet viss gāja uz to, kad kaut kad tas beigsies. Izdomājām, ka jābrauc. Kamēr vēl ir par ko» (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Līdz ar ierobežotām nodarbinātības iespējām, liela daļa ģimeņu emigrējušas ar mājokļa problēmām saistītu iemeslu dēļ, kas būtiski ierobežojuši dzīves kvalitāti un pozitīvas izmaiņas tuvākā nākotnē nav prognozētas:

«Mums tāpat jau visu laiku bija uz robežas — man bija kredīts par māju, jo paņēmām mājas kredītu, vēl mašīna saplīsa un tas viss kopā. [...] Es katru mēnesi aizņēmos, aizņēmos, aizņēmos, man bija visi iespējamie overdrafti līdz galam vairākos tūkstošos, bankā jau es nekur neko vairs nevarēju paņemt, vārdu sakot, tas viss bija sakāpis līdz zināmai robežai.» (Ansis, viena meita, Lielbritānijā dzīvo četrus gadus).

Interviju gaitā aktualizēts arī tādu savstarpēji saistītu jautājumu problemātika kā vardarbība ģimenē un atkarību izraisīto vielu pārmērīga lietošana, turklāt uzsvērts, ka lēmuma par emigrāciju pieņemšanā izšķiroša bijusi Latvijas sabiedrības noraidošā attieksme un atbildīgo institūciju neieinteresētība sniegt atbalstu:

«Man bija ļoti labs darbs un visi apstākļi, mums bija personīgā māja, nebija kredītu, man nebija naudas problēmas pavisam, bet ģimenē bija problēmas ar alkoholu. Un sabiedrības attieksme Latvijā ir ļoti neatbalstoša. [...] Visu laiku ir vardarbība ģimenē — morāla, fiziska un tādēļ mēs izlēmām braukt prom. [...] nav kur meklēt palīdzību. Sieviete vainīga, ka tur kaut kas nav tā, ka vīrietim jādzer. Tā kā man likās, ka tas viss ir galīgs murgs, tāpēc mēs izdomājām pamēģināt šo te variantu.» (Anita, divi nepilngadīgi dēli un viena pilngadīga meita, Lielbritānijā dzīvo piecus gadus).

Pāris intervijās minētas arī viena vecāka ģimeņu problēmas — problemātiska ģimenes un darba dzīves savienošana, elastīgu bērnu aprūpes iespēju piedāvājuma trūkums:

«Dēliņš bija tik tikko iesācis iet bērnudārzā un viņam ļoti patika, tanī laikā es domāju, nu varētu meklēt kaut ko, bet tā kā mēs dzīvojām ciematiņā pie pilsētas... es viņi no rīta aizvedu astoņos, man viņam jābūt četros pakaļ, tad pa to brītiņu nekāds darbs nebija pieejams. [...] bet nu tomēr gribas, tad, kad tev ir bērns, gribi pati savu dzīvi kaut kādu kārtot [...] galvenais, ka tu vari parūpēties, ka tev nav jādomā par to, ko tu vilksi mugurā, ko tu bērnam vilksi mugurā.» (Alise, meita un dēls, Lielbritānijā dzīvo četrus gadus)

Jāņem vērā, ka viena vecāka ģimenes Latvijā ir ar augstāko nabadzības risku, turklāt, pēdējo gadu laikā raksturīga šīs problemātikas palielināšanās, savukārt īpaši atbalsta pasākumi šādām ģimenēm tiek tikai plānoti. Daudz labvēlīgāka situācija un sociālās

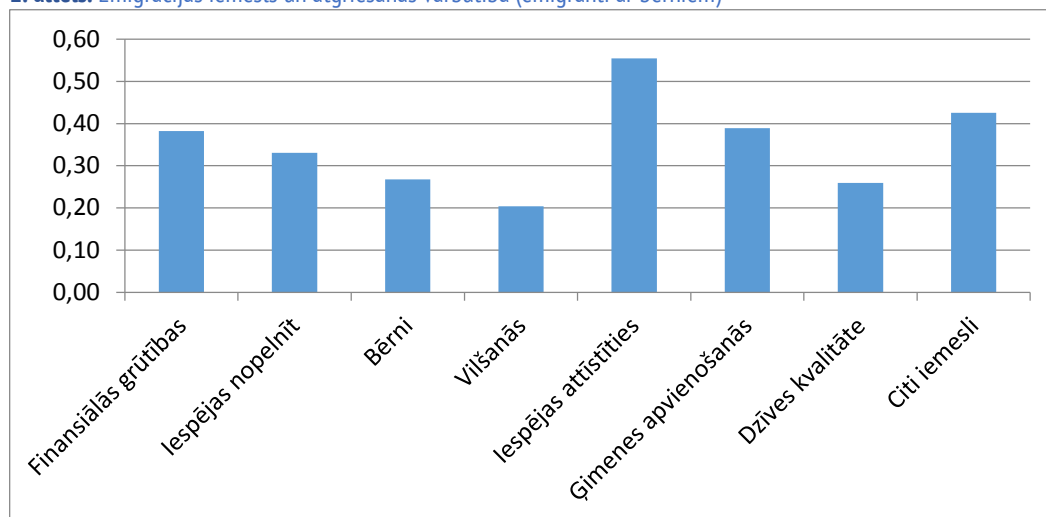
politikas instrumenti viena vecāka ģimenēm ir Lielbritānijā, ko apliecina arī respondentes viedoklis:

«Šeit atkal lielākas iespējas. [...] It sevišķi kā es, es esmu vientuļā māte, mani ļoti atbalsta valsts – es strādāju, mācos un tajā pašā laikā man mācības ir par brīvu, nav jāmaksā nekas. Latvijā man būtu jāmaksā par mācībām plus vēl jāstrādā, es neredzētu bērnu, ja es mācītos pa vakariem, pieņemsim. A tagad es varu, pati strādāju, pati izbrīvēju laiku kā es gribu, ko es gribu, bērni netiek traumēti. Sasniegt mērķus. Valsts to atbalsta.» (Aina, divas meitas, Lielbritānijā dzīvo astoņus gadus).

Ņemot vērā iepriekš minēto, izprotamāka kļūst emigrējošo Latvijas valstspiederīgo pasivitāte plānos par atgriešanos Latvijā. Ievērojami lielākā daļa no emigrējušajām ģimenēm ar bērniem Latvijā pagaidām nav atgriezušās un tuvākā laikā neplāno to darīt. Pēc Latvijas emigrantu kopienas aptaujas rezultātiem, gandrīz divas trešdaļas migrantu ar bērniem uz pastāvīgu dzīvi Latvijā tuvāko piecu gadu laikā atgriezties neplāno. Salīdzinājumam, starp migrantiem bez bērniem atgriezties neplāno katrs otrs. Realitātē, kā liecina Latvijas Centrālās statistikas pārvaldes dati, atgriežas pavisam neliels skaits aizbraucēju (CSB, 2015).

Kā redzams 2. attēlā, t.s. ekonomiskie emigranti relatīvi biežāk apsvēruši atgriešanos, kamēr viszemākā atgriešanās varbūtība ir tiem pieaugušajiem ar bērniem, kuriem emigrācijas ekonomiskos motīvus pavadījusi izteikta vēlme paaugstināt dzīves kvalitāti kopumā vai arī – izteikti emocionālie faktori – vilšanās, neapmierinātība ar sociālekonomisko un politisko situāciju Latvijā.

2. attēls. Emigrācijas iemesls un atgriešanās varbūtība (emigranti ar bērniem)

Datu avots: Latvijas emigrantu kopienas aptauja

Lai arī kā galvenie atgriešanās iemesli minēti ne-ekonomiska rakstura faktori (ilgas pēc mājām un tuviniekiem, Latvijas dabas un vēlme saglabāt savu piederību un valodu, nozīmīga daļa emigrantu nav spējuši integrēties mītnes zemē), galvenās vajadzības

reemigrējot uz Latviju ir saistītas ar valstiski sniegtiem risinājumiem iepriekšminētajām sociālajām problēmām – atbalstam nodarbinātībai, mājokļa nodrošinājums vismaz pirmajam laikam, atbalsts skolēniem, iekļaujoties Latvijas izglītības sistēmā, ģimenes un darba dzīves savienošanas iespēju garantēšana, kas mazinātu ģimeņu ar bērniem nabadzības risku (Mieriņa, 2015). Šiem jautājumiem, kuri nodrošinātu izšķiroši nozīmīgo optimālas tautas ataudzes pamatā esošo ģimeņu ekonomisko stabilitāti un drošumspēju (VK, 2013), viennozīmīgi jābūt Latvijas valsts stratēģiskās attīstības dienaskārtībā, veidojot uz pierādījumiem balstītu politiku (LM, 2014).

Atgriežoties pie šī raksta mērķa – izprast Latvijas 1,5 paaudzes emigrantu identitātes veidošanos Lielbritānijā un to ietekmējošos faktoros, jāsecina, ka padziļināto interviju rezultāti neuzrāda tiešas sakarības starp dažādiem emigrācijas iemesliem un ar tiem saistītām atšķirīgām iezīmēm 1,5 paaudzes nacionālās identitātes veidošanās procesā. Vienlaikus, intervijās iegūtā informācija nesniedz arī apstiprinājumu tam, ka 1,5 paaudzes Latvijas emigranti Lielbritānijā veido transnacionālu identitāti, kas manifestējas kā vienlīdz bieža saišu ar izcelsmes valsti uzturēšana, tajā pašā laikā iekļaujoties jaunās mītnes zemes ikdienā un kultūrā (Portes et al., 1999; Vertovec, 2010). Drīzāk, daudz skaidrāk novērojama ir vecāku vēlme sniegt atbalstu bērniem integrēties vietējā mītnes zemes kultūrā, palīdzot apgūt mītnes zemes valodu, un bērnu atsaucība to darīt. Tādējādi latviešu valodai un, jo īpaši, tradīcijām kā kultūras elementam pakāpeniski zaudējot savu nozīmīgu ikdienas komunikācijā.

Turpinājumā detalizētāk analizēti interviju rezultāti, kas lielā mērā pamato iepriekš minēto apgalvojumu un apstiprina ikdienas komunikācijā dominējošās valodas, iekļaušanās skolā un draugu lokā, kontaktu ar Latviju un vecāku attieksmes pret latviešu kā izcelsmes valodas lietošanu ietekmi uz nacionālās identitātes veidošanos 1,5 paaudzes Latvijas emigrantos Lielbritānijā.

Latviešu 1,5 paaudzes nacionālās piederības apziņas veidošanās determinanti

Latvijas emigrantu kopienas aptaujā vecāki ar bērniem ir minējuši, ka viņiem kopumā ir svarīgi, lai bērns saglabātu latviešu valodu (un līdz ar to nacionālās piederības apziņu latviešiem un Latvijai). Latvijas emigrantu kopienas aptaujas dati rāda, ka lielākā daļa – 85% – no tiem Latvijas emigrantiem ar bērniem, kas Latvijā dzīvojot ģimenē runāja latviešu valodā, turpina to darīt arī dzīvojot Lielbritānijā. Lielākā daļa vecāku (70%) arī atzīmēja, ka viņiem ir svarīgi, lai bērns vai nu brīvi pārvaldītu latviešu valodu (50%) vai lai vismaz to saprastu (20%). Diezgan lielai daļai emigrantu – nedaudz vairāk nekā ceturtajai daļai (27%) – nav svarīgi, lai bērns spētu saprasties latviešu valodā.

Vienlaikus vērojama pretēja tendence identificēties ar pašreizējās mītnes zemes nacionālo identitāti, nevis Latviju un latviešiem. Pēc Apvienotās Karalistes (AK) 2011. gada Tautas skaitīšanas datiem, no tiem 6088 bērniem vecumā līdz 18 gadiem, kas Anglijā un Velsā dzīvo kopā ar vismaz vienu vecāku, kura nacionālā identitāte ir latvietis

vai latviete, gandrīz puse ($n = 2978$), paši bērni vai viņu vecāki kā bērna nacionālo identitāti ir norādījuši kādu no AK identitātēm (piemēram, brits, anglis, skots). Nedaudz vairāk nekā trešā daļa ($n = 2126$) atzīmējuši, ka viņu nacionālā identitāte ir latvietis vai latviete, bet 189 atzīmējuši piederību gan AK, gan Latvijai un 795 norādījuši «cita identitāte» (ONS, 2015). Šie statistikas dati liecina, ka emigrantu bērnu vidū pamazām notiek identificēšanās ar jauno mītnes zemi. Tālāk rakstā apskatīsim faktorus, kas veicina (vai neveicina) šo identifikāciju, kā arī faktorus, kas ietekmē saiknes ar izcelsmes zemes nacionālo identitāti uzturēšanu.

Bieži vien 1,5 paaudzei identitātes un piederības apziņas veidošanās procesā nozīmīga ir pirmā pieredze jaunajā mītnes zemes skolā. Saskaņā ar informāciju, kas iegūta intervijās ar bērnu vecākiem, šī pieredze 1,5 paaudzes Latvijas imigrantiem Lielbritānijā bijusi visai atšķirīga – no salīdzinoši negatīvas ilgstošā laika periodā līdz izteikti pozitīvai. Jāpievienojas autoriem (Alba, Sloan, & Sperling, 2011; Myers, 1999; Ward, 2013), kas uzskata, ka veiksmīgas integrācijas vietējā kopienā galvenais determinants ir jaunās mītnes zemes valodas apgūšana.

Kopumā pozitīva pieredze bijusi kādai no pētījuma dalībniecēm, kura īpaši uzslavējusi Lielbritānijas skolā novērotās draudzīgās savstarpējās attiecības, kas iztrūkstot Latvijā, un imigrantiem ļoti atbalstošu vidi:

«Meita bija ļoti laimīga. Viņa jau no pirmās dienas tik pacilātā noskaņojumā, ka visi sveicinās, prasa, kā sauc, prasa no kurienes tu esi, apskaujas un viņa saka – tāda attieksme, attiecības ir pavisam savādākas, kā kad viņa gāja Latvijā skolā, kur vispār nerunā viens ar otru vai aprunā viens otru. Viņai angļu valoda nebija tik laba, bet viņa centīga, viņa iejutās». (Anita, 2 nepilngadīgi dēli un viena pilngadīga meita, Lielbritānijā dzīvo 5 gadus).

Visai atzinīgu vērtējumu sniegusi arī kāda cita respondente, akcentējot meitas atvērtību jaunām izmaiņām un veiksmīgu iekļaušanos skolā, neskatoties uz to, ka mītnes zemes valodu bērns nav pratis nemaz:

«Ar viņu mums nekad nav bijušas problēmas skolā, viņa iejutās pirmajās divās nedēļās, teicu skolotājai, ja kas, tad zvaniet! [...] Viņai angļu valoda vispār nebija un viņa adaptējās. Septiņus gadus veca, ideāli, nekādas vispār problēmas. [...] Un viņai pēc trīs mēnešiem jau bija tāda angļu valoda, ka es sēdēju un domāju – es esmu nodzīvojusi jau cik, četrus gadus un man nekā nav». (Aina, divas meitas, Lielbritānijā dzīvo astoņus gadus).

Jāatzīst, ka ne visiem no Latvijas 1,5 paaudzes imigrantiem Lielbritānijā bijis tik vienkārši iekļauties izglītības sistēmā. Kāda ģimene atzinusi, ka viņu bērniem pirmais laiks jaunajā mītnes zemē bijis pat grūtāks nekā viņiem pašiem, jo sakritis ar skolas gaitu uzsākšanu, kuru vēl vairāk sarežģījis mītnes zemes valodas zināšanu trūkums:

«Bērnam bija vairāk problēmas nekā mums no sākuma. Nerunāja nevienu vārdu. [...] Skolā uzreiz trīs dienas pēc atbraukšanas. Pirmā klase, viņš angļiski nezināja. [...] Un te bija sveši cilvēki, svešas sejas. Es viņam tur kaut kādus vārduņus iemācīju, kā tur pateikt,

ka kaut kas sāp vai uz tualeti vajag. Bet tā viņš... grūti bija no sākuma. Pieci gadi viņam bija, skolotāja teica, ka pēc kāda gada apmēram, viņš vispār sācis ir runāt angļiski. Viņš klusējis. Kādi draugi pēc gada. Tā lēni ļoti». (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Jau minēts iepriekš, ka vecāku vidū dominē viedoklis par nepieciešamību atbalstīt viņu bērnu iekļaušanos vietējā sabiedrībā, līdz ar to, ierodoties jaunajā mītnes zemē, ģimenes izmanto dažādus risinājumus, lai sniegtu atbalstu bērniem mītnes zemes valodas apguvē – pēcpusdienas pulciņu apmeklēšana, skolas atbalsta personāla izmantošana, turklāt daudzās ģimenēs sarunas ar bērniem norit angļu valodā. Papildus, pamanot, ka bērniem problēmas rada angļu valodas izruna vai rakstība, latviešu valodas lietošana tikusi mērķtiecīgi samazināta.

Tiesa, vairāki vecāki atzinuši, ka tikai pēc noteikta laika secināts, ka šāds aktīvs atbalsts mītnes zemes valodas apgūšanai ir drīzāk negatīvi ietekmējis latviešu valodas kā izcelsmes valsts valodas apgūšanu, par ko brīdinājuši arī citi pētnieki (Pavlenko, 2011; Yang, 2010).

«Mēs ģimenē runājam jaukti – gan angļu, gan latviešu. [...] Kad viņš sāka pirmskolu iet, tad viņš nezināja angļu valodu vispār, tad es sāku mājās runāt angļiski, lai viņu pieradinātu, lai viņš aiziet uz skolu un kaut ko saprot. Tagad ir sanācis tā, ka viņš vairāk runā angļiski nekā latviski. Tas ir apmeties otrādi.» (Rita un Andris, divi bērni, astoņi gadi Anglijā).

Kādās no ģimenēm novērots, ka bērniem izcelsmes zemes valoda kļūst sekundāra tieši tāpēc, ka ikdienas notikumi – skola un draugi – lielākoties ir angļiski runājoši, līdz ar to arī mājās tēmas, kas saistītas ar ikdienas norisēm tiek pārrunātas angļu valodā. Kā savos pētījumos secinājis arī Pavlenko (2011), bērni veido jaunu vārdu krājumu mītnes zemes valodā un jaunajām norisēm pat nepiemeklē vārdus savā dzimtajā valodā.

«Meitai tā valodas mācīšanās notika paralēli abām valodām un pat vairāk angļu nekā latviešu, tāpēc tāda spēcīga bāze tai latviešu valodai nav ielikta. Tā ir mazliet tāda problēma, kas, man liekas, būtu bijis labāk, ja viņai būtu bijusi tā bāze latviešu, lai gan grūti pateikt. Mājās runājam latviski. Meitai tagad vienīgā problēma, ja ir jāstāsta par to, ko viņa skolā dara, ko ar draudzenēm, jo tas process notiek angļiski un daudzas lietas ir angļiski un viņa nezina latviešu vārdus, kā to pateikt latviski.» (Ansis, viena meita, Lielbritānijā dzīvo četrus gadus).

Turklāt, kā atzīst vecāki, arī viņi dažādām jaunām rotaļlietām vai spēlēm nemaz nezina ekvivalentu vārdu latviešu valodā, līdz ar to mītnes zemes valoda arvien aktīvāk ienāk arī vecāku un bērnu komunikācijā. Jāpiebilst, ka šo aspektu pierāda arī kāda no respondentēm – pusaudzēm, kurai, stāstot par savu ikdienas dzīvi, visai raksturīgi bija gandrīz katrā teikumā apvienot latviešu un angļu vārdus.

Daļa respondentu uzskatījuši, ka arī **sazināšanās ar vietējiem latviešu bērniem un tuvākajiem radniekiem – vienaudžiem** nebūt neveicina latviešu valodas saglabāšanu. Raksturīgi, ka latviešu bērni, tiekoties ar citiem savas tautības vienaudžiem, ļoti drīz sāk

komunicēt angļu valodā, un vecākiem dažkārt ir īpaši jāaicina runāt latviski, ko savos pētījumos novērojuši arī citi autori (Cummins, 2000; Huss, 2008).

«Bieži vien jau jāatgādina, runā latviski ar māsu, arī ar māsiņas bērniem, viņi jau labāk runā angļiski. Viņi labprāt latviski runā, tikai jāatgādina, jo viņiem jau ikdienā angļu valodā viss notiek. Tāpat kā puīšiem, manam jaunākajam brālim, viņam piecpadsmit ir, viņam draugs piedzimis arī latvietis, runāt latviski nekādas problēmas nav, bet līdz ko sākās par skolas lietām, viņi nemāk to izstāstīt, viņi nemāk paskaidrot latviski.» (Alise, meita un dēls, Lielbritānijā dzīvo četrus gadus)

Daži no intervētajiem vecākiem piešķir lielāku nozīmi valodai kā piederības Latvijai apliecinājumam un, neskatoties uz valodas prasmju mazināšanos, bērnu grūtībām izteikties, konsekventi ievēro latviešu valodas lietošanu saziņā mājās.

«Mājās neviens nerunā citā valodā. [...] Mēs esam latvieši. [...] Kādreiz bērni padzied kaut ko angļiski [...] Nu lielākais puika arī kādreiz runājot nemāk pēkšņi latviešu vārdu, tad pasaka angļiski, bet tā tikai reti pa kādam vārdam.» (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Raksturīgi, ka šie uz nacionālo piederību vairāk orientētie latviskās izcelsmes imigranti visai kritiski vērtē latviešu ģimenes, kuras atturas no dzimtās valodas lietošanas.

«Es redzēju ģimeni, kur ir Deivids — latviešu bērns, kurš nerunā latviski. Es negribu, lai mans bērns angļiski runā mājās, mēs nerunāsim mājās angļiski nekad. Viņam nav vienkārši citas izvēles tāpēc, ka neviens šeit ar viņu nekomunicēs citādāk. Man brālis dzīvo Īrijā. Jau kaut kādus nezinu septiņus vai astoņus gadus. [...] Un tā mamma atkal šausmīgi grib, lai viņi būtu īri visi.» (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Ģimeņu pārstāvji pauž bažas par to, ka viņu bērniem, kuri piedzimuši Lielbritānijā (t.s. 2 paaudzes imigrantiem), vēlme un iespējas mācīties savu vecāku dzimto valodu būs vēl ierobežotākas.

Pieaugot mītnes zemes valodas lietošanas īpatsvaram ikdienas komunikācijā, pētījuma dalībniekiem nācies secināt, ka pat bērni, kuri piedzimuši un pirmos dzīves gadus pavadījuši Latvijā, Lielbritānijā aizmirst savu dzimto valodu, piemēro angļu valodas gramatiku latviešu valodā, kādreiz izsakās nepilnīgi, bet, saņemot kādas netolerantas piezīmes, arvien biežāk **vispār izvairās no dzimtās valodas lietošanas pat ģimenē:**

«Viņš zina, ka viņš ir latvietis, bet viņš dzīvo Anglijā. [...] Vienreiz uz durvīm bija uzrakstīts: nenāc manā istabā, es nesaprotu latviski. Tas bija kādu gadu atpakaļ, tas bija diezgan briesmīgi, viņš bija ļoti, ļoti dusmīgs par kaut ko. Man liekas, ka viņš nesaprata vienu vārdu un kāds kaut ko pasmējās par to, ka viņš nesaprot, vai kaut kā tā, un tas viņu ļoti aizskāra, man liekas, ka arī pēc tā notikuma latviešu valoda viņam bišķiņ tā...» (Alise, meita un dēls, Lielbritānijā dzīvo četrus gadus)

Kādās no intervijām respondenti dalījušies ar pieredzi, kad bērni viņiem citu draugu klātbūtnē lūguši nerunāt latviešu valodā, jo kautrējoties, kas apliecina literatūrā (Byrd Clark, 2012; Byrd, 2012) minēto identitātes konstruēšanos caur valodu un to, ka 1,5 paaudzes jaunieši izvēlas drīzāk pat apzināti norobežoties no savas dzimtās valodas, ar cerību asimilēties jaunajā kopienā (Heller, 1987; Liang, 2006).

«Kādreiz skolā bišķiņ liekās tā kā lielajam kauns, viņš man arī saka nerunā latviski, man dzird visi klasesbiedri.» (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Daļa vecāku uzsvēruši, ka galvenā motivācija uzturēt zināmu līmeni latviešu valodas prasmēm ir nevis vēlme saglabāt latvisko piederības apziņu, bet drīzāk racionāli faktori – vecākiem pašiem ir vieglāk runāt latviešu valodā un vienlaikus viņi vēlas, lai bērniem nerastos sarežģījumi, ierodoties Latvijā un tiekoties ar vecvecākiem un citiem radniekiem, un viņi spētu sazināties latviešu valodā.

Nenoliedzami, dažādu **informācijas avotu un mediju lietošana dzimtajā valodā** pozitīvi ietekmē tās biežāku izmantošanu, vārdu krājuma papildināšanu (Benesch, 2008; Kivisto, 2001) un saites ar Latviju veidošanu, tādējādi pastāv arī lielāka iespēja 1,5 paaudzei stiprināt savu piederības izjūtu Latvijai.

Daļa pētījuma ietvaros intervēto vecāku, daloties savā pieredzē, atzīmējuši, ka paši regulāri iepazīstas ar ziņām un jaunumiem Latvijas interneta portālos, vairāki no respondentiem skatās arī televīzijas kanālus latviešu valodā. Daži bijuši proaktīvi un bērniem lejupielādējuši no interneta multiplikācijas filmas latviešu valodā. Jautāti par bērnu ieinteresētību, gandrīz katrs atzīmējis, ka bērniem ik pa laikam tiek pirktas kādas grāmatas latviešu valodā, tiek saņemti kādi žurnāliņi no radniekiem Latvijā, tomēr bērnu vēlme lasīt tos ir īpaši jāveicina un, jo mazāks bijis bērns ierodoties Lielbritānijā, jo pasīvāks viņš ir informācijas ieguvē savā dzimtajā valodā.

Tiek uzskatīts, ka bērnu latviskās identitātes un saišu ar Latviju uzturēšanā būtiska nozīme ir t.s. **nedēļas nogales skolām**, kuras visbiežāk pēc kādu vecāku iniciatīvas tiek organizētas latviešu imigrantu bērniem reizi divās nedēļās, kad kopā sanāk bērni no tuvākas un tālākas apkārtnes, mācās savas izcelsmes valsts vēsturi, tradīcijas. Pēc Latvijas emigrantu kopienas aptaujas datiem, tikai 11% Lielbritānijā dzīvojošo vecāku atzīmēja, ka viņu bērni apmeklē šādas skoliņas. No tiem, kuru bērni skoliņu neapmeklē, gandrīz trešā daļa apgalvoja, ka nezina nevienu tādu skoliņu. Apmēram ceturtdaļa vecāku norādīja, ka bērns ir pārāk jauns skoliņai vai arī, ka viņiem nav intereses tādu skoliņu apmeklēt.

Lai arī nedēļas nogales skolu darbība tiek vērtēta atzinīgi, tomēr, vecāku pieredze tik viennozīmīgi neapstiprina šo skolu pozitīvo ietekmi uz latviskās identitātes veidošanu. Vairāki interviju dalībnieki atzina, ka nedēļas nogales skolas nebūt viņiem nešķiet prioritāras un visticamāk, ja bērnam tajā laikā būs kādas citas nodarbības, vai ceļā uz nedēļas nogales skolu būs jāpavada pārāk ilgs laiks, tā netiks apmeklēta. Šo situāciju apstiprina arī ekspertu novērojumi un praktiskā pieredze, novērojot, ka šāda

veida skoliņas apmeklē visai neliela daļa no mērķgrupas pārstāvjiem, kā rezultātā salīdzinoši maza diasporas pārstāvju īpatsvara sasniegšanai tiek izmantota nozīmīga daļa resursu.

Jāatzīmē, ka vecāku pieredze par skoliņu darbību ir atšķirīga – daļa tās vērtē ļoti atzinīgi, uzsverot, ka pozitīvas izmaiņas notikušas tieši dažos pēdējos gados, kad lielāka uzmanība tiekot pievērsta latviešu valodas apguvei un uzturēšanai. Savukārt atsevišķi pētījuma dalībnieki bijuši drīzāk skeptiski pret šajās skolās notiekošajām aktivitātēm. Tiek pausts viedoklis, ka vairākus gadus atpakaļ, skolas bijušas izteiktāki vērstas uz vēsturisku un faktoloģisku zināšanu ieguvī par Latviju, kamēr šobrīd – biežāk tiekot organizētas vien izklaidējošas aktivitātes, līdz ar to šo aktivitāšu ietekme uz nacionālās piederības apziņas veidošanos ir sarukusi.

Turklāt, kā atzīmē vecāki, diezgan raksturīga esot situācija, kad satikušies latviešu bērni arī šajās nedēļas nogales skolās savstarpēji sarunājoties angļiski:

«Nākam uz latviešu skoliņu [Anglijas pilsētā], un uzturam saikni ar vēl vienu ģimeni, kas [Anglijas pilsētā] dzīvo. [...] Par iemācīšanos es nezinu, bet atkal tas pats – tikties un dzirdēt latviešu valodu, iemācīties, nu, nezinu, ko viņš tur ir iemācījis?! Komunicēšanas pēc. Lai gan jāsaka, ka pārsvarā bērni, kas nāk šeit, nerunā latviešu valodā. Viņi komunicē savā starpā angļiski.» (Marija un Pēteris, trīs bērni, Lielbritānijā dzīvo 4,5 gadus)

Daži pētījuma dalībnieki apšaubījuši šo skolu izteikti pozitīvo ietekmi uz latviešu valodas un identitātes saglabāšanu ilgtermiņā arī tāpēc, ka skolas apmeklē pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērni, kamēr pusaudžiem šis izglītības formāts vairs nešķiet interesants.

Līdz ar citiem pasākumiem, Latvijas politikas veidotāji kā vienu no aktivitātēm latviskās identitātes veidošanai un saiknes ar Latviju uzturēšanai uzskata arī vasaras nometnes diasporas bērniem. Iespējams, ka pašreiz tās tikai daļēji atbilst mērķgrupas vajadzībām, jo lielākoties tiek organizētas bērniem nepiemērotā laikā – kad ārzemēs vēl nav beidzies mācību gads.

Secinājumi

Atsaucoties uz zinātniskajā literatūrā paustajām atziņām, transnacionālai identitātei raksturīga augstas intensitātes un regularitātes attiecību uzturēšana gan ar savu izcelsmes valsti, gan jauno mītnes zemi, turklāt būtiski, ka šī sazināšanās un tīklošanās nemazinās, bet saglabājas vai pat palielinās. Šī raksta mērķis bija izpētīt kā transnacionālās saites veidojas un attīstās Latvijas emigrantu 1,5 paudzē, īpaši koncentrējoties uz viņu pirmo pieredzi jaunās mītnes zemes skolā, valodas lietojumu, līdzdalību latviešu skoliņās un citiem faktoriem, kas ietekmē transnacionālisma attīstības procesus.

Šī pētījuma, kas balstās uz Latvijas emigrantu aptaujas, Apvienotās Karalistes 2011. gada Tautas skaitīšanas un interviju ar ģimenēm datiem, rezultāti neuzrāda izteiktas transnacionālas piederības apziņas veidošanos Latvijas emigrantu 1,5 paaudzes un viņu vecāku vidū neuzrāda. Lielākā daļa vecāku vēlas, lai viņu bērni spētu sazināties latviešu valodā un turpina lietot latviešu valodu ģimenē. Taču ikdienas dzīve, kas ārpus ģimenes loka, pieprasa no bērniem regulāru sazināšanos angļu valodā, ievieš savas korekcijas: pašreiz izskatās, ka latviešu emigrantu bērni Lielbritānijā pakāpeniski veidojas par divvalodniekiem, kam angļu valoda kļūst par dominējošo valodu – valodu, kurā izteikties ir vieglāk nekā dzimtajā valodā.

Situācija, kādā atrodas latviešu 1,5 paaudzes pārstāvji, rada visus priekšnosacījumus, lai, saskaņā ar Jangu (Yang, 2010) šie bērni veidotos par izteiktiem *English-dominant* bilingviāļiem, kurus raksturo divas, drīzāk saplūdušas, viennozīmīgi precīzi nenodalāmas nacionālās identitātes. Katras konkrētās identitātes izvēle tiek pielāgota konkrētai ikdienas situācijai vai sociālajai videi, kur bērns, pusaudzis vai jauniešs atrodas – būt drīzāk latvietim, kad sarunājas ar vecmāmiņu, radniekiem un draugiem Latvijā, un ļoti vēlēties būt anglim, mācoties kādā no Lielbritānijas skolā, ikdienu pavadot ar draugiem, kuri sarunājas angļu valodā.

Turklāt visai raksturīgi, ka pakāpeniski arvien nozīmīgāku vietu ikdienas komunikācijā ieņem angļu valoda un drīz vien arī domās teikumi tiek formulēti angļiski.

Kā rāda pētījuma rezultāti, latviešu imigrantu pēdējā ir saskaņā ar teorētiskajās pamatnostādņēs pausto, lai gan lielākoties ģimenes ļoti vēlas saglabāt savu valodu un identitāti (Phinney et al., 2001), tomēr praksē, tikai daļa ģimeņu latviešu valodas saglabāšanai bērniem pievērš pastiprinātu uzmanību, konsekventi izvēloties ar bērnu mājās runāt latviešu valodā. Bieži vien vecāki akceptē arvien intensīvāku jaunās mītnes zemes valodas ienākšanu arī ģimenē. Šie rezultāti norāda, ka iespējams, ka atšķirībā no citos pētījumos iekļautajiem imigrantiem, latviešu vecāki cenšas pragmatiski sabalansēt izaicinājumus, ko rada nepieciešamība integrēties mītnes zemes kopienā, vienlaikus saglabājot saikni ar dzimto zemi. Pieļaujot, ka bērni mājās šad tad lieto angļu valodu, vecāki palīdz bērniem integrēties mītnes zemē. Savukārt uzstājot, lai bērni apmeklē latviešu skoliņu un runā mājās lielākoties latviski, vecāki palīdz bērniem saglabāt saikni ar latvisko identitāti un Latviju.

Tāpēc, lai arī kopumā Latvijas kā valsts iniciatīva Latvijas diasporas identitātes saglabāšanā vērtējama atzinīgi un Latvijas imigrantu Lielbritānijā attieksme pret nedēļas nogales skolu darbu un organizētajām nometnēm ir pozitīva, tomēr šīs aktivitātes jāīsteno plašākā mērogā (piemēram, izvērtējot iespējas nedēļas nogales skolās iesaistīt ne tikai pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērnus, bet arī pusaudžus) un pārdomātāki izvērtējot situācijas (nometnes diasporas bērniem organizēt tad, kad beidzies mācību gads, tātad – augustā, nevis vasaras sākumā).

Tā kā liela apmēra emigrācija no Latvijas ir notikusi salīdzinoši nesen, latviešu imigrantu bērnu piederības apziņas veidošanās izpēti nepieciešams turpināt, papildinot 1,5 paaudzes analīzi ar diskursu par otrās paaudzes imigrantu identitātes veidošanos, turklāt ne tikai latviskās izcelsmes imigrantu no Latvijas mērķgrupā, bet arī krievu un citu tautību Latvijas valstspiederīgo kohortā. Latvijas diasporas pārstāvju bērnu piederības apziņas veidošanās un transformācijas procesā izšķiroši ir longitūdināli pētījumi, pēc noteikta laika intervāla veicot situācijas monitoringu, balstot datos, kas iegūti, izmantojot gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās pētniecības metodes.

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Raksts izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu projekta
«Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika»
(vienošanās Nr. 2013/0055/1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040) ietvaros.

<http://fsi.lu.lv>

<http://migracija.lv>

info@migracija.lv

Literatūra un avoti

- Alba, R., Sloan, J., & Sperling, J. (2011). The Integration Imperative: The Children of Low-Status Immigrants in the Schools of Wealthy Societies. *Annual Review of Sociology*, 37(1), null.
- Asher, C., & Case, E. (2008). A generation in transition: A study of the usage and attitudes toward public libraries by generation 1.5 composition students. *Reference & User Services Quarterly*, 274-279.
- Bauman, Z., & May, T. (2001). *Thinking sociologically* (2nd / ed.). Oxford: Blackwell.
- Benesch, S. (2008). 'Generation 1.5' and its discourses of partiality: A critical analysis. *Journal of Language, Identity, and Education*, 7(3-4), 294-311.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5-34.
- Block, D. (2009). *Second language identities*. Bloomsbury Publishing.
- Broka, A. (2009). Impacts of Labor Migration on Children Left-behind in Latvia: The Role of the State. Oslo University College.
(http://www.hioa.no/eng/Studier/SAM/Master/International_Social_Welfare_and_Health_Policy/Master-s-theses/2007/Anna-Broka-Impacts-of-Labor-Migration-on-Children-Left-behind-in-Latvia-The-Role-of-the-State. 15.05. 2012).
- Burke, P. J. (2006). Identity change. *Social Psychology Quarterly*, 69(1), 81-96.
- Byrd Clark, J. (2009). Multilingualism, citizenship, and identity: Voices of youth and symbolic investments in an urban, globalized world: A&C Black.
- Byrd Clark, J. (2012). Heterogeneity and a sociolinguistics of multilingualism: Reconfiguring French language pedagogy. *Language and Linguistics Compass*, 6(3), 143-161.
- Byrd, C. M. (2012). The Measurement of Racial/Ethnic Identity in Children A Critical Review. *Journal of Black Psychology*, 38(1), 3-31.
- Carhill, A., Suarez-Orozco, C., & Paez, M. (2008). Explaining English language proficiency among adolescent immigrant students. *American Educational Research Journal*, 45(4), 1155-1179.
- CSB. (2015). Population: Migration. Retrieved 21 July, 2015, from
http://data.csb.gov.lv/pxweb/en/Sociala/Sociala_ikgad_iedz_migr/?tablelist=true&rxid=562c2205-ba57-4130-b63a-6991f49ab6fe
- Cummins, J. (2000). Language, power, and pedagogy: Bilingual children in the crossfire (Vol. 23): Multilingual Matters.
- Goldschmidt, M. M., & Miller, C. Z. (2005). Beyond the academic needs of generation 1.5. *Research and Teaching in Developmental Education*, 10-19.
- Heller, M. (1987). The role of language in the formation of ethnic identity. In J. S. Phinney & M. J. Rotheram (Eds.), *Children's ethnic socialization* (pp. 180-200): Sage.
- Huss, L. (2008). Researching language loss and revitalization. In: *Encyclopedia of language and education* (pp. 3274-3286): Springer.
- Jenkins, R. (2014). *Social identity*. Routledge.
- Kamerāde, D. (2015). Future Loss: Global Economic Crisis, Austerity Management and Child and Youth Migration (Under Review).
- Kasinitz, P. (2008). Becoming American, becoming minority, getting ahead: The role of racial and ethnic status in the upward mobility of the children of immigrants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 620(1), 253-269.
- Ķešāne, I. (2011). Emigrācija un identitāte (Emigration and identity (in Latvian)). In B. Zepa & E. Kļāve (Eds.), *Latvija. Pārskats par tautas attīstību, 2010/2011: Nacionālā identitāte, mobilitāte, rīcībspēja*. (Latvia. Human Development Report, 2010/2011: National identity, mobility, and capacity (In Latvian) (pp. 64-60). Rīga: SPI.
- Kivisto, P. (2001). Theorizing transnational immigration: a critical review of current efforts. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 549-577.
- Liang, X. (2006). Identity and language functions: High school Chinese immigrant students' code-switching dilemmas in ESL classes. *Journal of Language, Identity, and Education*, 5(2), 143-167.
- LM. (2014). Informatīvais ziņojums «Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011.–2017. gadam īstenošanas vidusposma (2012.–2014. gadā) novērtējums. Retrieved 10.07, 2015, from
http://www.lm.gov.lv/upload/sabiedribas_lidzdaliba/demografisko_lietu/1/vidusposma_izvertejums_3_00315.pdf
- Lulle, A. (2011). Home redefined: Latvians in Guernsey. In I. Garda- Rozenberga & M. Zirnīte (Eds.), *Oral History: Migration and Local Identities*. (pp. 23-33). Rīga: LU FSI.

- McKay, S. L., & Wong, S. C. (1996). Multiple Discourses, Multiple Identities: Investment and Agency in Second-Language Learning among Chinese Adolescent Immigrant Students. *Harvard Educational Review*, 66(3), 577-609.
- Menjivar, C. (2002). Living in two worlds? Guatemalan-origin children in the United States and emerging transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(3), 531-552.
- Mieriņa, I. (2015). Ārvalstīs dzīvojošo situācija, vēlmes un vajadzības. from <http://migracija.lv/post/125780924288/ārvalstīs-dzīvojošo-situācija-vēlmes-un>
- Moskal, M. (2011). Transnationalism and the role of family and children in intra-European labour migration. *European Societies*, 13(1), 29-50.
- Myers, S. M. (1999). Childhood Migration and Social Integration in Adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 774-789.
- Norton, B. (1997). Language, identity, and the ownership of English. *TESOL quarterly*, 31(3), 409-429.
- Norton, B. (2000). Identity and language learning: Gender, ethnicity and educational change. Harlow: Longman.
- Norton, L. S., & Crowley, C. M. (1995). Can students be helped to learn how to learn? An evaluation of an approaches to learning programme for first year degree students Higher Education, 29(3), 307-328.
- OECD. (2014). International Migration Outlook 2014. OECD Publishing: OECD Publishing.
- ONS. (2014a). 2011 Census for England and Wales. Retrieved 21 July, 2015, from http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/census/2011/index.html?utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter
- ONS. (2014b). CT0435 - Year of arrival in the UK by age. Retrieved 21 July, 2015, from <http://www.ons.gov.uk/ons/about-ons/business-transparency/freedom-of-information/what-can-i-request/published-ad-hoc-data/census/ethnicity--identity--language-and-religion--eilr-/index.html>
- ONS. (2015). CT0436 - National identity by age - Dual national identity. Retrieved 21 July, 2015, from <http://www.ons.gov.uk/ons/about-ons/business-transparency/freedom-of-information/what-can-i-request/published-ad-hoc-data/census/ethnicity--identity--language-and-religion--eilr-/index.html>
- Parpola, S. (2004). National and ethnic identity in the Neo-Assyrian empire and Assyrian identity in post-empire times. *Journal of Assyrian Academic Studies*, 18(2), 5-22.
- Pavlenko, A. (2011). Thinking and speaking in two languages: overview of the field. In A. Pavlenko (Ed.), *Thinking and speaking in two languages* (pp. 237-257): Multilingual matters.
- Phinney, J. S., Romero, I., Nava, M., & Huang, D. (2001). The role of language, parents, and peers in ethnic identity among adolescents in immigrant families. *Journal of youth and Adolescence*, 30(2), 135-153.
- Phinney, J. S., & Rotheram, M. J. (1987). Children's ethnic socialization: Themes and implications. In J. S. Phinney & M. J. Rotheram (Eds.), *Children's ethnic socialization: Pluralism and development* (pp. 274-292): Sage.
- Portes, A., Guarnizo, L. E., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 217-237.
- Roberge, M. M. (2003). Generation 1.5 immigrant students: What special experiences, characteristics and educational needs do they bring to our English classes. Paper presented at the Teachers of English to Speakers of Other Languages Convention, Baltimore, MD.
- Rosenthal, D. A. (1987). Ethnic identity development in adolescents. In J. S. Phinney & M. J. Rotheram (Eds.), *Children's ethnic socialization: Pluralism and development* (pp. 156-179). Newbury Park, CA: Sage.
- Rumbaut, R. D., & Rumbaut, R. G. (1976). Self and Circumstance: Journeys and Visions of Exile. In P. I. Rose (Ed.), *The Dispossessed: An Anatomy of Exile* (pp. 331-343): Louise W. and Edmunds Kahn Institute.
- Rumbaut, R. G., & Ima, K. (1988). *The Adaptation of Southeast Asian Refugee Youth: A Comparative Study*. Final Report to the Office of Resettlement.
- Singhal, M. (2004). Academic writing and generation 1.5: Pedagogical goals and instructional issues in the college composition classroom. *The Reading Matrix*, 4(3).
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research : techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif. ; London: Sage.
- Šūpule, I. (2012). the construction of national and Ethnic identity in online discussions on referendum initiatives in Latvia. *Baltic Journal of European Studies*, 2(1/11).
- Trapenciere, I. (2012). Euro-orphans or nobody's children-the door open to exclusion. Paper presented at the The Second ISA Forum of Sociology (August 1-4, 2012), Buenosaires.
- Vertovec, S. (2009). *Transnationalism*. Routledge.

- Vertovec, S. (2010). Conceiving and researching transnationalism. In M. Martiniello & J. Rath (Eds.), *Selected Studies in international migration and immigrant incorporation*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- VK, P. (2013). Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Retrieved 07.07, 2015, from http://www.pkc.gov.lv/images/Tautas_ataudzi_ietekmejosie_faktori.pdf
- Waldinger, R. D., & Fitzgerald, D. (2004). Transnationalism in question. *American Journal of Sociology*, 109(5), 1177-1195.
- Ward, C. (2013). Probing identity, integration and adaptation: Big questions, little answers. *International Journal of Intercultural Relations*.
- Westin, C. (2010). Identity and inter-ethnic relations. In C. Westin, J. Bastos & J. Dahinden (Eds.), *Identity processes and dynamics in multi-ethnic Europe* (pp. 9-52). Amsterdam: Amsterdam University press.
- Yang, J. (2010). Lost in the puzzles. In M. Cox, J. Jordan, C. Ortmeier-Hooper & G. G. Schwartz (Eds.), *Reinventing identities in second language writing* (pp. 51-53). Urbana: NCTE.